

HİTİTLER DÖNEMİNDE ANADOLU'DA "NAMUS" /KADIN CİNAYETLERİ

Tülin BOZKURT*

Giriş

"Ünlü İran Şahı Şehriyar, adamlarıyla birlikte sürek avına gittiği bir sırada, karısı hizmetkârlarıyla birlikte saraydaki erkek kölelerle aşk yaparak onu aldatır. O sırada kısa bir süre için Şah'ı ziyarete gelen ve bir başka kentin kralı olan kardeşi, uzun bir tereddüitten sonra gördüğü bu manzarayı ağabeyine anlatır. Bunun üzerine Şah, bir gün sürek avına çıkar ve aniden geri dönerek baskın yapar. Olaylara bizzat kendisi de tanık olur. Korkunç bir intikam duygusuna kapılan Şehriyar, karısının, olaya karışan hizmetkârların ve kölelerin başını vurdurur. Çok sevdiği karısı tarafından aldatılmanın acısını bir türlü içinden atamayan Şah, giderek tüm kadınlara karşı kin ve öç alma duyguları beslemeye başlar. Her gece bir bakire kızla beraber olup gün ışığı doğar doğmaz onu idam ettirir. Bu uygulama birkaç yıl sürdükten sonra, Şah'ın ülkesindeki tüm genç kızlar ya öldürülmüş ya da başka ülkelere kaçırılmış olur. Geride yalnızca Şah'ın vezirinin iki güzel kızı kalmıştır. Şah, vezirinden her zamanki gibi kendisine bir kız bulmasını ister. Her yeri aradığı halde Şahına kız bulamayan vezir, çaresiz kalarak konuyu büyük kızı Şehrazat'a açar. Babasının zor durumda olduğunu gören Şehrazat, Şah'la beraber olmayı kabul eder. Çok güzel ve kültürlü bir kız olan Şehrazat, Şah'la seviştikten sonra ona okumuş olduğu kitaplardan aklında kalan çok ilginç masallar anlatır. Fakat gece bittiği halde Şah'ın çok hoşuna giden bu masallar bitmez. O zamanki inanışa göre gün ışığı varken masal anlatmak uğursuz sayıldığı için Şah, genç kızdan masallara bir sonraki gece devam etmesini ister. Şehrazat birbirinden ilginç o kadar çok masal bilir ki, Şah'ın büyük bir ilgiyle dinlediği bu masalların anlatılması "bin bir gece" sürer. Geçen bunca uzun süre içerisinde üç ço-

---

* Kocaeli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü

cuıkları olan Şehriyar ve Şehrazat birbirlerine derin bir sevgiyle bağlanırlar. Şah tüm kadınların kötü ve ahlâksız olmadıklarını kendisine uzun beraberlikleri sırasında kanıtlayan Şehrazat'ı bağışlar ve onunla evlenir.”¹

Bu anlatı, Doğu kültürüyle özdeşleşmiş olan “Bin Bir Gece Masalları”nın adını nereden aldığına dair anlatıyla gelen bir masaldır.² Bu masalda işlenen cezalandırma ve öç alma durumu ise bir kurgudan öte, “namus”/kadın cinayetlerini konu alan gazetelerden aktarılan bir habermişçesine, fazlasıyla gerçektir. Hatta bu gerçekten daha gerçek olan asıl ironi, “namus”/kadın cinayetlerinin sadece Bin Bir Gece Masalları'nın diyarına ait bir fenomen olmamasıdır.

“Namus”/Kadın cinayetleri geleneksel veya dinsel pratiklere aykırı davranışlarda bulunduğu gerekçesiyle gerçekleştirilen öldürme vakalarının başında gelir. Oryantalist bakış açısıyla her ne kadar Doğu'ya mal edilmiş olsa da aslında Lübnan'dan Suriye, Irak, İsrail'e, Mısır'dan Hindistan'a, Pakistan'dan Anadolu'ya oradan birçok Hıristiyan Akdeniz ülkesine, uzanan geniş bir coğrafyada vuku bulur.³

Özünde kadın cinselliğini kontrol etmeye dayalı olan bu şiddet uygulaması neredeyse bütün kültürel, sınıfsal ve etnik unsurlarla kesişir. Doğu'da “namus” cinayeti olarak kimlik giyer, kolektif “onur” adına işlenir; Batı'da adına “ihtiras” cinayeti denir, bireysel “onur” adına devrededir. Üstelik bu cinayetlerin geçmişi de oldukça derinliklidir. Failleri her ne kadar kendilerine dinsel referanslar arasalar da kaynak, İslamiyet, Yahudilik ya da Hıristiyanlıktan önceki dönemlere, eski çağ toplumlarına kadar indirilebilir. Arkeolojik kazılar sonucu Boğazköy'de ele geçirilen Hitit kanun metinleri bu cinayetlerin iki bin yıl önce de işlendiğine dair önemli bilgiler vermektedir.

“Namus”/kadın cinayetleri özelde Hititler, genelde eski çağ toplumlarının hukuk sisteminde bin yıllar önce yerini almıştır. Hititlerin yaklaşık bin yıl varlık sürdürdükleri Anadolu'ya nereden geldikleri tartışma konusu olmuşsa da bir tür Hint-Avrupa dili konuştukları ve çivi yazısı kullandıkları kesindir.⁴ Hititler, hukuk sistem-

1 Sefa Şimşek, *Törelere Aynasında Doğu ile Batı: Kan Davası ve Düello Gelenekleri*, Asa Kitabevi, Bursa, 1998, s. 144–145.

2 S. Şimşek, a.g.e. s.144

3 Mahmut Faraç, *Töre Kısacasında Kadın, Çağdaş Yayınları*, İstanbul, 1998, s. 60–63. BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin 2000 rakamlarına göre, dünyada yılda 5 bin kadın namus bahanesiyle öldürülüyor. Aynı rapora göre, Bangladeş, Brezilya, Ekvador, Mısır, Hindistan, İsrail, İtalya, Ürdün, Fas, Pakistan, İsveç, Türkiye, Uganda ve Britanya'da "namus cinayeti işleniyor (Kaynak: Bia Haber Merkezi, 26 Eylül 2006).

4 Ekrem Akurgal, *Anadolu Kültür Tarihi*, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, Ankara, 1998, s. 5.

lerine ait kanun metinlerini kilden tabletlere işleyerek bu tabletlerin günümüze kadar ulaşmasını sağlamışlardır. Hititologların büyük katkılarıyla deşifre edilebilmiş olan bu tabletlerde geçmişe dair çok önemli bilgiler edinilmektedir.

Bu çalışma, Hitit kanun metinlerinden yola çıkarak "namus"/kadın cinayetlerinin ve bu cinayetlere karşı hukuk tarafından sergilenen çifte standart yaklaşımın tarihsel derinliğini arkeolojik argümanlarla sorgulamak üzere kaleme alınmıştır.

"Namus"un Kavramsal ve Tarihsel İçeriği

Aslında 'namus' kavramının Batı dillerine tam çevirisi yoktur. İngiliz dilinde kullanılan "utanç" aslında "namus"un bir parçasıdır ama onu tamamen karşılamamaktadır. Örneğin Türkiye'de sıkça kullanılan "namuslu ve şerefli biri" deyimini Türkçe'ye "utançlı ve şerefli biri" olarak çevrilmez ya da "namusun için yaşarsın" deyimini de "utancın için yaşarsın" olarak değiştirilmez. Namus, Batı literatüründe bazen, "aile şerefi", "ahlâki şeref" veya "cinsel şeref" olarak çevrilir; fakat bu tanımlamalar da namusun birer parçası olmaktan öteye gidemezler. Mesela kimse "insan cinsel şerefi için yaşar" demez.⁵

Genelde, "şeref" ve "namus" sözcüklerinin her ikisinin de Arapça olduğu tahmin edilmektedir; ama İslam Ansiklopedisi'nde "namus" kelimesinin asıl kaynağı olarak Yunanca "nomos" sözcüğü gösterilmektedir. Eski Yunanca'da "nomos", "tanrısal yasa", "güvenilen", "bir sırrın verildiği" gibi anlamlar taşır. Bu anlamlar Osmanlıca'da da devam etmiştir. Bu dilde namusun dört anlamı vardır: "Yasa", "düzen", "bakirelik", "temizlik,"dürüstlük" ve "tanrıya yakın duran melek".⁶

Namus ve şeref sözcükleri, bir ucu kadına diğer bir ucu erkeğe uzanan çift yönlü bir olguyu simgeler. Şeref, kişinin kendi kendisine öngördüğü ve bağlı olduğu topluluğun ona verdiği değerdir. Bu değer, şerefin temsilcisi olan erkeğe, kontrolü altındaki kadınların namuslarını koruması ölçütünde verilir bu nedenle cinsiyetler düzeyinde erkeği temsil eder. Şeref olgusu topluluğun itibarı için eşit olmayan güç ve iş bölümü ilişkisi belirleyerek namusu temsil eden kadının özgürlük alanına doğrudan müdahale eder.⁷ Namus ve şeref sözcüklerinin yaşamın genelinde bir ikileme gibi beraber kullanılması da bir tesadüf değil; cinsiyetler arası

5 Erdal Gezik, Şeref, Kimlik ve Cinayet, Kalan Yayınları, Ankara, 2003, s. 14-15.

6 E. Gezik, a.g.e. s. 26-27

7 E. Gezik, a.g.e. s. 26

hıyerarşik ilişkinin kavramlarla dışavurumu gibidir.⁸

Namus, cinselliğin sadece aralarında cinsel ilişki için toplumsal onay bulunanlar arasında meydana gelmesiyle ilgilidir.⁹ Kavramın kuralı ise cinsel saflık ve sakınmadan oluşur. Saflığı korumak, kadına dışen sorumluluklardan birisidir. Sakınma ise, her iki cinsi ilgilendirir. Kadının namusu, saflığını evlenmeden önce herkese karşı korumak biçiminde kendini gösterir. Evlendikten sonra ise cinselliğini sadece kocasına sunmak zorundadır. Bunun dışındaki her cinsel eylem namussuzluk sayılır, işte bu durumda cinayetler devreye girer.¹⁰ "Namus" cinayetlerinin konusu genellikle cinselliktir. Fakat yelpaze daha genişletilebilir. Namus cinayetlerinin işlenmesi için mutlaka bir cinsel birliktelik gerekmez. Aldatılma şüphesi, eşin boşanma talebi veya terk etmesi, genç bir kızın sevdiği erkekle konuşması, mektuplaşması bile bir cinayet sebebi olabilir.¹¹

O zaman şerefini/kimliğini kadının namusu üzerinden kuran her erkek/-grup, kadın bedenini kontrol altında tutma ve "namus"/kadın cinayeti işleme potansiyeline sahiptir.

Peki, kadın bedeni neden kontrol altında tutulmak istenmektedir? Bunun cevabını insanın biyo-kültürel evrim sürecinde aramak gerekir. Kadın bedeni, insanlık tarihi boyunca her daim çekim merkezi olmuştur. "Doğum" ve "lm"n farkında olan ve bu iki gerilim arasına sıkışıp kalan ilk insanlar, bir canlıya hayat kaynağı olan kadın bedenine odaklanarak bu bedenin doğurabilme yetisini kendilerince anlamlandırmışlardır.

Konuyla ilgili olarak Yontma Taş ağı'nın "Venüs" heykelcikleri dikkat çekicidir. Bu heykelcikler, kadın bedeninin, insanlığın şafağında nasıl ilgi noktası olduğu konusunda ipucu verir niteliktedir.¹²

---

8 Tülin Bozkurt, Poşalar rneğinde Etnisite ve Toplumsal Cinsiyet İlişkisi: Artakalanlar: Anadolu'dan Etnik Manzaralar, Ceyhan Süvari (Ed.), E Yayınları, İstanbul, 2006, s. 346.

9 Doğu Ergil, Kırık Aynada Kendini Arayan Türkiye, Doruk Yayınevi, Ankara, 1997, s. 192-195.

10 Mahmut Tezcan, Trklele İlgili Stereotipler, s. 91.

11 Selen Genç, Namus Cinayetlerinin Yazılı Basına Yansıması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, İstanbul, 2001, s. 17.

12 Gordon Childe, Tarihte Neler Oldu?, (ev. Alâeddin şenel& Mete Tunçay), Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 25-30.

Üst Paleolitik (Yontma Taş Çağı)'na tarihlendirilen Willendorf Venüs'ü (From Wikipedia, the free encyclopedia)

Venüs heykelciklerin tarihlendirildiği Yontma Taş Çağı (Paleolitik),¹³ Buzul Çağı olarak da adlandırılır. Dünyanın büyük bir kısmının buzullarla kaplı olduğu bir dönemde geçimlerini gününbirlik avlanarak ve toplayarak sağlayan Yontma Taş Çağı insanların, özellikle kadınlarının, heykelciklerde betimlendiği gibi tombul olmaları pek akla yatkın görünmemektedir. Zaten arkeologlar da tasvirlerdeki abartı ve deformasyonları hamilelik/doğurganlığın simgesi olarak görmektedir.¹⁴

Mağara ve kayaaltı sığınaklarında geçen bu yaşam, günümüzden yaklaşık 11 bin yıl önce Önyasya'da tarımsal faaliyetlerle birlikte değişmeye başlamış, dolayısıyla insanın yaşamsal döngüsü ve ilgi merkezi toprağa doğru kaymıştır. Bu arada Taş Devri (Neolitik) olarak adlandırılan bu dönemde kadın bedeni yine revaçtadır; artık kadın, toprak ve bereket iç içe geçmiş durumdadır. Yani toprağın verimliliği kadının üretkenliği ile sembolize edilmeye başlanmıştır.¹⁵

13 Yaklaşık 2,5 milyon yıl öncesine tarihlenen ve hayat şartlarının zor ve doğanın insana karşı son derece acımasız olduğu bu dönemde insanlar, mağaralarda, kayaaltı sığınaklarında küçük gruplar halinde yaşamış yaşamlarını avcılık, toplayıcılık ve balıkçılıkla sürdürmüşlerdir. Doğa koşullarının insanlar ve hayvanlar için neredeyse eşit olduğu bu dönemde, anatomik yapısı gereği diğer canlılar gibi vücudunun bazı organlarını alet ve silah olarak kullanamayan ve bu yüzden canlılar âleminin en zayıf canlılarından biri olan insan, hayatta kalmak için sürekli çabalamış; ihtiyaçlarını gidermek ve kendisini savunmak için ihtiyaç duyduğu alet ve silahları üretmek zorunda kalmıştır (Gordon Childe, Tarihte Neler Oldu?, (Çev. Alâeddin Şenel& Mete Tunçay), Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 15-23).

14 G. Childe, Tarihte Neler Oldu?, (Çev. Alâeddin Şenel& Mete Tunçay), Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 25-30.

15 2005 Çatalhöyük kazılarında bu sembolizmi destekleyen son derece ilginç bir heykelcik ele geçirilmiştir. Bir nesne üzerine oturan hamile kadın heykelciği önden ince kollarıyla göğüslerini tutmaktadır. Kadın heykelciliğinin arkası tüm omurları, kürek kemikleri, kaburgaları ve pelvisiyle tam bir iskelet gibi işlenmiştir. I Hodder, bu heykelciği doğum ve ölümün sembolü olarak yorumlanmaktadır. Bu heykelcik, Anadolu'nun yazılı tarih öncesi insanının yaradılış, doğum ve ölüm arasındaki ilişkiyi sorguladığını, bunu doğum-bereket-ölüm üçgeninde kadın bedeninde bulduğunu gösterir niteliktedir bu nedenle kadının hayat verme anlamında yaratıcı toprakla özdeşleştirilmesi son derece doğaldır (Şengül G. Aydıngün, Tunç Çağının Gizemli Kadınları, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 11-15).

Bir Anadolu tanrıçası olduğu kabul edilen Kybele.

Bereketi simgeleyen, ayakta, oturmuş ya da uzanmış, geniş kalçalı, iri göğüslü ve genellikle çıplak betimlenen; arkeologlar tarafından “ana tanrıça” olarak kabul edilen kadın heykelcikleri bu dönemle tarihlendirilir.¹⁶

Uygarlık tarihinin en önemli aşamalarından biri şüphesiz üretime dayalı besin stratejisi yaratmak için hayvanların ve bitkilerin evcilleştirilmesi, yani doğanın insan tarafından kontrol altına alınması olmuştur. Toprağı ekip biçmeyi öğrenen insan, zamanla artı ürün elde etmiş, artı ürünü depolamak için çanak çömlek yapmaya başlamış; ilk köyleri, kentleri kurmuştur. Bu dönemde kentleri ve artı ürünü savunmak için erkeğin yavaş yavaş öne çıktığı görülür. Bu öne çıkış, ilk sınıflı merkezi yönetimli devletlerin ortaya çıkışıyla kurumsallaşır –ataerkillik.¹⁷ Bu çekirdek halindeki devletlerde kurumsallaşmaya başlayan iktidar, başından itibaren erkeklerin, daha doğrusu az sayıda erkeğin, askeri şeflerin, ruhbanın ve seküler yöneticilerin elinde şekillenir. Bunun nedeni devletin itici gücü olan özel mülkiyetin bu erkeklerin elinde toplanmasıdır. Özel mülkiyetin kurumsallaşması ise kadınların ev kölelerine dönüşmesini beraberinde getirmiştir. Çünkü erkeğin elinde toplanan özel mülkün yeni kuşaklara devredilmesi, yani miras hukuku, erkeğin çocuklarının kendisinden olduğundan emin olmasını gerektirmektedir. Bu ise kadın bedeni üzerinde erkeğin tam tasarruf hakkının yani tekelinin onaylanması demektir.¹⁸ Kısacası, kadının cinselliği, doğurganlık yönüyle ailenin soy çizgisinin saflığını etkiler. Kan bağlarını temel alan bir toplumsal düzen için çok büyük önem taşıyan bu özellik, kadın cinselliğinin sürekli korunma, de-

16 Lynn E. Roller, *Ana Tanrıça'nın İzinde: Anadolu Kybele Kültü*, (Çev. Betül Avunç), İstanbul, 2004, s. 17–19.

17 Tarımın böylesi gelişimi tarım dışı ihtisaslaşmış bir takım rollerin de ortaya çıkışına neden olmuştur. Örneğin çiftçilik ve yiyecek işleme araçları, dayanıklı kaplar yapan zanaatkarlar gibi. Zamanla gerek alet edevatı gerekse toprak ve evcilleştirilmiş hayvanları biriktirip kuşaktan kuşağa aktaracak zenginliğe dönüştüren toplumlar, özel mülkiyetle birlikte toplumsal tabakalaşmayı ortaya çıkarmışlardır. Sonuçta bir zamanların eşitlikçi avcı-toplayıcı topluluklarında tarıma geçtikten sonra servetin kuşaktan kuşağa aktarılması zengin-yoksul kutuplaşmasını doğurmuştur (F. Berktaş, *Tektanlı Dinler Karşısında Kadın*, Metis Yayınları, İstanbul, 2000, s. 43).

18 Sibel Özbudun, T. Demirel ve Y. Demirel, *Kadın Yazıları*, Ütopya Yayınları, Ankara, 2000, s. 31.32.

netim ve baskı altında tutulmasına yol açmıştır.¹⁹

Hititlerde “Namus”/Kadın Cinayetleri ve Kadının Durumu

“Namus” cinayetleri mevzubahis olduğunda, toplumun ve hukukun kadın aleyhine sergilediği duruşunun tarihi oldukça eskilere dayanır. Eski Önasya toplumlarının çoğunda, kadının kendisine çizilen sınırlar dışında yaşadığı cinsel birliktelikler, sadakatsizlik edimleri ölümle cezalandırılmaktaydı. Bu cezalar hukukiydi. Örneğin Urnammu yasalarında evli bir kadının başka bir erkekle zina yapması durumunda sadece kadın öldürülürdü (madde 7), ANA ITTI-U yasalarında kocasından nefret eden bir kadın nehre atılırken, aynı davranışta bulunan koca az bir tazminatla kurtulmaktaydı. EŞNUNNA yasalarına göre de birisinin karısı olduğu halde zina yapan kadın ölümle cezalandırılırdı. Yine HAMMURABİ yasalarının aile hukukuyla ilgili ölüm cezaları şöyleydi: Zina (madde 129); bir adamın baba evinde oturan kıza tecavüz etmesi (madde 130); kocası zorla alıp götürülen bir kadının, evinde yiyeceği varken, başka bir eve gitmesi (madde 133); namusunu korumadığı ve kocasını küçük düşürdüğü halde, bir kadının kocasının evlilik haklarını reddetmesi (madde 143). Orta Asur yasalarına ulaştığımızda evli bir kadını meydandan geçerken yakalayıp, karşı koymasına rağmen, tecavüz eden bir adamın öldürüldüğünü (madde 12), evli bir kadının, başka bir erkekle, onun evinde zina yapmasının cezasının ölüm olduğuna tanık oluyoruz; yalnız eğer adam kadının evli olduğunu bilmiyorsa kurtuluyor, biliyorsa o da öldürülmekteydi.²⁰

Anadolu’da organize bir devlet olarak varlık sürdürmüş olan Hititler, arkeolojik kalıntıları ve yazılı belgeleriyle günümüze kadar ulaşabilmiştir. Ünlü Hititolog Albrecht Goetze'nin saptamalarına göre, Hititleri, Yakındoğu'daki komşularından ayıran en önemli özellik, insan haklarına duydukları saygıydı. Bu saygı, ceza hukuku, aile hukuku, kadınların ve kölelerin hakları söz konusu olduğunda ve yerleşik geleneklerde kendini açıklıkla göstermekteydi.²¹ Hitit ceza hukukunda verilecek cezalar, suçlunun kadın ya da erkek olmasına göre değil hür ya da esir oluşuna göre düzenlenmişti. Yani ceza hukukunda herhangi bir cins ayrımcılığı-

---

19 S. Şimşek. Törelere Aynasında Doğu ile Batı: Kan Davası ve Düello Gelenekleri, Asa Kitabevi, Bursa, 1998, s. 143–152.

20 Belkıs Dinçol, Eski Önasya Toplumlarında Suç Kavramı ve Ceza, Ege Yayınları, İstanbul, 2003, s. 5–10

21 Ekrem Akurgal. Anadolu Kültür Tarihi, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, Ankara, 1998, s. 10–15.

na gidilmemişti. Esirlere karşı işlenen suçlara uygulanan ceza hür insanlara karşı işlenen suçlara uygulanan cezanın yarısı kadardı.²² Hatta Hitit yasalarında bazı suçlara eskiden verilen ölüm cezalarının daha sonradan tazminata çevrildiği bilinmektedir.²³

İnsan hakları söz konusu olduğunda, çağdaşlarından ılımlı olduğu kabul edilen, evlenme, boşanma ya da veraset gibi alanlarda kadınları koruyucu yasalarla sahiplenen, ceza hukukunda cins ayrımı yapmayan Hitit kanunlarının sadakatsizlik, zina söz konusu olduğunda kadın aleyhine oldukça katı hükümler içermesi oldukça çelişkili bir durumdur ve konumuz açısından hayli önemlidir.

“Eğer bir adam bir kadını dağda alırsa suç adamındır ve o ölsün. Ama eğer onu evde alırsa suç kadınıdır ve kadın ölsün. Eğer koca onları bulursa ve öldürürse, onun eylemi cezaya değer değildir.” (Hitit Kanunları, Paragraf 197).

Bu ifadelerden de anlaşıldığı gibi kadının kocasının dışında bir başkasıyla cinsel münasebetine Hitit bakış açısı oldukça sert ve acımasızdır. Kadının suçlu olmaması için dağda tecavüze uğraması gerekir. Aslında buradaki “dağ” vurgusunun da özel bir anlamı vardır. Kadının dağda saldırıya uğradığı zaman sesini duyuramayacağı ve kendini koruyamayacağı kabul edilmektedir. Çünkü kanunlar aynı olaya evde maruz kalan kadına bu kadar “tavizkâr” değildir. Böylesi bir saldırıya evde maruz kalan kadının, ne olursa olsun sesini başkalarına duyurabileceğine, kendini koruyabileceğine dair bir inanç söz konusudur.

Hitit hukuksal sisteminde bireysel olarak hak arama durumunun az olduğu tahmin edilmektedir. Bu tür ayrıcalıkların yalnızca karısını zina halinde yakalayan kocaya ve kaçırılan bir kızın akrabalarına tanınması yine kadının sadakatinin bu toplum yapısındaki önemini gözler önüne sermektedir:

---

22 Muhibbe Darga, Eski Anadolu’da Kadın, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1984, s. 63–64. Örneğin, iki büyük tablette toplanan Hitit kanunlarının birinci tabletinde bulunan bilgiler konuya ışık tutacak niteliktedir. Lev. 1,1’de : “Bir kavga sonucu herhangi bir kimse bir erkek veya kadını öldürürse, ölenin yerine dört baş (kişi), erkek veya kadın verir.” Lev. 1,2’de ise: “Aynı durumda esir bir erkek veya kadın öldürülürse yarısını, yani iki erkek veya kadını verecektir.” ifadeleri kullanılmıştır. Lev. 1, 3 ve 4’ün çeşitli paragraflarında bir erkek veya kadını yaralama, sakat bırakma gibi eylemlere karşı suçluya verilecek cezanın cins ayrımına tabi olmadığına dair veriler mevcuttur J. Friedrich, HG, Lev. 1,1, s. 16 (Akt: İshak Özlü, Eski Çağlardan Hitit İmparatorluğu’nun Yıkılışına Kadar Anadolu Kadınının Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Fonksiyonu, Selçuk Üniversitesi, S.B.E. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1989, s. 40).

23 B. Dinçol, Eski Önasya Toplumlarında Suç Kavramı ve Ceza, Ege Yayınları, İstanbul, 2003, s. 15.

“Eğer kocası zina yapanları yakalar ve onları saray kapısına götürür ve ‘karım ölmesin’ der, bu şekilde her ikisi de, kadın ve aşığı veya yuvayı yıkmaya çalışan erkek ölümden kurtulur. Aksi halde aldatılan koca ‘ikisi de ölsün’ der. Bu takdirde kral, her ikisini de ölüme mahkûm edebilir veya affedebilir.” (Hitit Kanunları Paragrafları 158).

Yukarıdaki verilerden de anlaşıldığı gibi, kendisinin poligam (çokeşli)²⁴ olduğu tahmin edilen Hitit erkeğinin zina yapan karısını suçüstü yakalaması ve onu, münasebette bulunduğu adamla birlikte öldürmesi suça değer sayılmamaktadır.²⁵

Kanun metinlerinden elde edilen bilgiler gösteriyor ki, Hititlerde ya da diğer Ön Asya toplumlarında “evli” kadınların kocalarının dışında başka bir erkekle yaşadıkları cinsellik kadının öldürülmesiyle sonuçlanmaktaydı hatta Hitit kanunları, böyle bir eylemi gerçekleştiren karısını öldüren kocayı değil cezalandırmak, suçlu bile saymıyordu. “Evli” kadınlar üzerine işleyen böylesi bir kontrol mekanizması ve bunun günümüze uzantıları bu toplumların üzerine oturduğu ataerkil düzenle ilişkilendirilebilir.

Çünkü cinsellik bir içgüdü olmakla birlikte, cinselliğin hangi bireyler arasında kimlerle ve nasıl yaşanacağına ilişkin bilgiler içinde yaşanan toplumsal sistemde şekil alır.²⁶ Ataerkillik, toplumda kadınlarla erkekler arasında erkekler lehine eşitsiz bir ilişki kuran kurumsal ve kültürel düzenleme ile uygulamaları ifade

24 Hititlerde erkeğin, resmi bir mukavele ile evlendiği ilk karısının meşru eş sayıldığı bilinmektedir. Yalnız Hitit aile hukukunda kocası ölen bir kadının kayınbiraderlerinden birinin ya da kayınpederinin nikâhlanması (levirat), bu toplumda çokeşliliğin de görüldüğüne işaret etmektedir (Sedat Alp, “Hitit Kanunları Hakkında”, DTCF Dergisi, V, 5, Ankara, 1947, s. 474, 475).

25 İlginç olan bu durumun varlığını günümüz Anadolu’sunda da bir şekilde devam ettirmesidir. Yakın zamana kadar “namus” cinayetleri söz konusu olduğunda Türk Ceza Kanunu’nun 462. maddesi temelinde “özel tahrik” ön görülmesi ve hafifletici nedenlerin işletilmesi vasıtasıyla bu cinayeti işleyenlere ceza indirimi sağlamaktaydı. 01.06.2005 tarihinde yürürlüğe giren yeni Türk Ceza Kanunu, AB’ye uyum süreci içinde, töre cinayetlerini, yeni Türk Ceza Kanununun 82’nci maddesinde sayılan kasten adam öldürme suçunun nitelikli haller kapsamına alarak; töre cinayetleri faillerini, yasadaki öngörülen en ağır ceza olan ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasıyla cezalandırma hükmünü getirdi (Güldal Akşit, Genel Kurul Görüşme Tutanakları, Töre Cinayetleri İle Kadınlara ve Çocuklara Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu, (10/148, 182, 187, 248, 285), 18.05.2005 Tarih 100. Birleşim).

26 Dilek Cindoğlu, Namus, Nikâh, Bekâret, 1990’lar Türkiyesi’nde Cinselliğe İlişkin Paradokslar, 20. yy’ın Sonunda Kadınlar ve Gelecek Konferansı, (Ed. Oya Çiftçi), Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, İnsan Hakları Ar. ve Der. Merkezi Yayın No: 167, Ankara, 1998. s. 165.

eder. Genel olarak kullanıldığında erkek iktidarı anlamına gelir;²⁷ yalnız sistemde esas olarak korunan erkek çıkarları olmakla birlikte sistem, erkeklerin iradelerinden bağımsız nesnel bir gerçeklik olarak var olur.²⁸ Şöyle ki, ataerkil sistemde iktidarı elinde bulunduran erkeklerle daha alt sınıf ve statülerdeki erkekler arasında da bir ast-üst ilişkisi vardır. Bu ilişkide üstte olan baba, şef, patron, komutan ya da dedeye itaat ve saygı çok önemlidir. Bu hiyerarşinin içine doğan erkeklerle sistem içerisinde oldukça kısıtlı bir iktidar alanı belirlenir. Bu alanda erkeğin çevresindeki kadınlar, kardeşi, oğlu gibi yaşça ve statü olarak düşük erkekler vardır ve erkek iktidarını bunların üzerinde uygulayabilir.²⁹ Kısacası ataerkil sistemde otorite, erkek soyundan devam eden geniş aile içerisinde yaşlı erkeğe aittir. Cinslerin faaliyet alanları ayrılmıştır. Kadınlar ve erkekler için farklı hiyerarşiler söz konusudur.³⁰ Yalnızca kadın emeği değil aynı zamanda kadın cinselliği, bedeni ve doğurganlığı da denetlenir. Bu sistem bir yandan erkeğin üretim sürecini kontrol ederken diğer yandan kadının tüm doğurma ve üreme süreçlerini erkeğin iradesine devreder. Erkek için üreme soyun devamı demektir. Bu nedenle kadınların tüm fiziksel ve cinsel özgürlükleri belli kalıplar içindedir ve kısıtlanmıştır.³¹ Böyle bir kısıtlama erkekler için söz konusu değildir. Yine konuyu Hititler örneğinde değerlendirecek olursak, Hitit metinlerinden de anlaşıldığı gibi bir erkek kanuni olarak sadece bir kadınla evlenebilmektedir; ama Telipinu fermanında kral için esas eş yanında ikinci bir kadının varlığı da söz konusudur. Ayrıca ilk eşten çocuk sahibi olunmazsa ikinci kadından doğan erkek çocuğun kral olacağı da söylenmektedir. Hitit kanunlarınının 194. maddesi bir erkeğin cinsel özgürlüğü konusunda önemli bilgiler içermektedir. Bu madde de bir erkeğe cariyelerle cinsel ilişkide bulunma izni verilmiştir:

“ Eğer özgür bir adam... kadın kölelerine ve onların annelerine cinsel olarak sahip olursa, cezaya değer bir eylem değildir... Eğer bir kadın köle ya da fahişyle bir baba ve onun oğlu yatarlarsa, cezaya değer bir eylem değildir.”³²

27 Fatmagül Bertkay, *Tektanrılı Dinler Karşısında Kadın*, Metis Yayınları, İstanbul, 2000, s. 18.

28 F. Bertkay, a.g.e. s. 24.

29 R. W. Connell, “The State, Gender and Sexual Politics: Theory and Appraisal.”, H. L. Radtke, H. J. Stam (ed.), *Power/Gender: Social Relations in Theory and Practise*, Sage Publications, London, 1994, s. 143.

30 Deniz Kandiyoti, *Ataerkil Örüntüler: Türk Toplumunda Erkek Egemenliğinin Çözümlemesine Yönelik Notlar: 1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, (Yayına haz. Şirin Tekeli), İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, s. 368.

31 Connell, a.g.e. s. 43.

32 Fiorella Imparati, *Hitit Yasaları*, Ankara, 1992, s. 179.

Öte yandan 190. madde de bir adamın babası öldükten sonra üvey annesiyle cinsel ilişkide bulunmasını cezaya değer görmemektedir.³³

Tüm ataerkil sistemlerde olduğu gibi Hitit ataerkil sisteminin sadece kadın bedeni üzerinde değil kadın emeği üzerinde de kadınlar aleyhine bir kontrol mekanizması yürüttüğü yukarıda belirtilmişti. Aslında bu sistem, kendini ekonomik olarak yeniden üretirken hem erkeğin hem de kadının emeğinden faydalanır; yalnız kadının emeğini erkeğinkine oranla daha görünmez kılar.³⁴ Ataerkil Hitit toplumunda evlerde, tapınaklarda çalışan ve tahıl ürünlerini, özellikle de buğdayı öğütterek ekmeklik un elde ettikleri tahmin edilen işçi kadınlar vardır. Bu kadınların ekonomik hayattaki yerini gösteren kanun maddeleri, onların emeklerinin karşılığının erkeklerinkine oranla neredeyse yarı yarıya daha düşük olduğu konusunda bilgi verir niteliktedir.

“Eğer bir adam, hasatta işe girer, demetleri bağlar, yük arabasına yerleştirir, onları samanlığa taşır, harman yerini hazırlarsa üç ay için otuz yarım ölçü tahıl ölçü onun ücretidir. Eğer bir kadın hasatta işe girerse iki ay için 12 yarım ölçü tahıl verilir.” (Lev. II 43, 73)³⁵

Hititlerde kadın haklarının dönemin koşulları da göz önünde bulundurularak yer yer yasalarla koruma altına alındığı söylenebilir ancak bu, Hititlerde kadın-erkek eşitliği vardır anlamına gelmez. Ataerkil yapı, evlilikten verasete kadar kadınlara birçok konuda hak ve özgürlük tanınmasına karşın kraliçeden köleye tüm kadınların yaşam alanını ve sınırlarını belirler niteliktedir. Örneğin Hitit toplum yapısında kadın, Tavananna (egemen kraliçe) ünvanıyla memleketine hükmetme yetkisi olan, dış politikaya bizzat karışan, devletlerarası hukukta söz sahibi ve krallığın bağımsız bir kadın temsilcisi olarak kraliçelik mertebesine ulaşsa bile kocasının çokeşli yaşamasına göz yummak zorundadır. Hitit krallarının çokeşli olduklarına dair bilgiyi A. Goetze'den ediniyoruz. A. Goetze'ye göre Büyük Kraliçe – SAL. LUGAL. GAL, egemen kralın meşru eşidir. O, bütün resmi ve dini törenlerde, kralın yanında ve bazen müstakilen mevkiinin ona verdiği yetkileri uygulamasına rağmen, Hitit kralının tek eşi değildir. Hitit krallarının bir haremı vardır. Bu harem kadınları çeşitli ünvanlarla tanımlanmaktadır. Kraliçeden sonra ESERTU “Kankubine” gelmektedir. Meşru eş kraliçenin çocuğu olmadığı takdirde bu kadının ilk oğlu tahta geçme hakkına sahiptir.³⁶ Ayrıca Büyük Hitit İmparatorluğu

33 F. İmparati. a.g.e, s. 175.

34 Jenny B. White, Para ile Akriba: Kentsel Türkiye'de Kadın Emeği, (çev. Aksu Bora), İletişim Yayınları, İstanbul, 1999, s. 156.

35 M. Darga, a.g.e, s. 67.

döneminde hanedana mensup birçok prensesin sırf politik nedenlerle başta barışı sağlamak için komşu ve uyruk memleketlerin prensleri veya eski düşman ülkelerin kralları ile evlendirildiği de bilinmektedir.³⁷ Bu da ne kadar üst sınıftan olursa olsun kadınların bir ittifak aracı olarak kullanıldıklarının bir göstergesidir. Hititlerde evlilik kurumu kadının satın alınması esasına dayanması ve yine kadının sosyal statüsünün erkeğine bağlı olarak değişmesi de bu duruma örnek teşkil edebilir. Hititlerde kadınlar kocalarının bulunduğu pozisyona bağlı olarak sınıf

atlayıp, düşebilmekteydiler. Hitit kanunlarınının 175. maddesi, kadının iki ya da dört yıl bir koyun çobanı ile evli kalması halinde kocasının sosyal konumuna sahip olacağını bildirir. Aynı zamanda evlilikten doğan çocuklar da babanın sosyal statüsünü izler.³⁸

Büyük Kraliçe Puduhepa'ya ait mühür baskısı

Yazılıkaya rölyefleri, Hitit toplumunda üst düzey kadın giysileri hakkında bilgi vermektedir ve bu da konumuz açısından önemlidir. Çünkü arkeolojik belgelerden anlaşılabilirdiği kadarıyla Hitit kadınları oldukça kapalı ve bedenlerini örten

giysiler giymektedirler. Örneğin, Bitik ve İnandık vazolarındaki gelinler ve Kraliçe Puduhepa'nın³⁹ tasvirleri, Hitit kadınlarının oldukça sade olduğunu göstermektedir. Bu kadınların uzun ve kapalı elbiseleri ayak bileklerine kadar inmektedir. Bunun üzerinde başlarını örten sivri başlıklı bir manto bulunmaktadır.⁴⁰

Bitik vazoda gelin kabartması

36 A. Goetze 1933 ve Kleinasien 1957 (Akt: Selma Pehlivan, Eski Önasaya'da Kadının Konumu, Atatürk Üniversitesi, S.B.E. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 1995, s. 26).

37 Evlenme yoluyla barışı sağlama politikasına en ünlü örnek Hattusili'nin kızlarından ikisinin çok zengin çeyiz götürerek eski düşmanı Mısır kralı Ramses II ile evlenmeleridir (M.Darga, a.g.e. s. 57).

38 H. A. Hoffner, The Laws of the Hitites, Leiden, 1997 (Akt: Yusuf Kılıç, Eski Mezopotamya ve Anadolu'da Aile Hukuku, Gazi Üniversitesi, S.B.E. tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2002, s. 129).

39 Puduhepa, M.Ö. XIII. yüzyılın ünlü kralı Hattusili'nin karısıdır ve Hitit tarihindeki en güçlü kadın karakter olarak kabul edilir. Puduhepa, politik, hukuki ve dini işlerde, kralın yanında ve ona eşit olarak görev alan bir kraliçedir (Daha ayrıntılı bilgi almak için bkz. M. Darga, Es-

Sonuç olarak;

Cinayetin resmi tanımı, bir insanın başka bir insan tarafından "meşru" olmayan yollarla öldürülmesidir.⁴¹ Buradaki "meşru" sözcüğünün üzerinde biraz durmak gerekir. Çünkü tanıma göre resmen cinayet işlemek için bir insanın yaşama hakkını "meşru" olmayan yollarla elinden almak gerekir. Bu ne demektir? İnsan öldürmenin "haklı" ya da "hak" olarak kabul edildiği durumlar söz konusudur ki "namus" cinayetleri bu kategoride değerlendirilebilir.

"Namus" cinayetleri Doğu kültürünün ya da herhangi bir kültürün parçası olarak görmek doğru tartışılmasına engeldir. Kimliğini kadın üzerinden inşa eden her toplumda "namus/onur/şeref" adına kadınlar öldürülmektedir. Ayrıca bu cinayetlere toplumlar sessiz bir kabullenişle, hukuk çifte standart bir tutumla destek vermektedir ve desteğin kökleri eskiçağ toplumlarına kadar inmektedir.

Eski Çağ'da Anadolu'nun büyük uygarlıklarından biri olan Hititler, dönem itibariyle kadınlara yönelik koruyucu yasaları olan, ceza hukukunda cins ayrımı yapmayan bir hukuk sistemine sahiptir ne var ki sadakatsizlik ve zina sözü Hitit kanunlarından kan damlamaktadır; öyleki bir kadın evinde tecavüze uğrar da kocası tarafından öldürülürse, kocanın yaptığı eylem suçta değer sayılmaktadır. Bu durum, günümüzde tecavüze uğramış bir kızı öldüren failin yakın zamana kadar "töre" saikiyle ceza indiriminden faydalanma olanağını akla getiriyor.

Hititlerde kocasından başka bir erkekle cinsel ilişkiye giren bir kadına karşı sergilenen katı tutumlar ve bu tutumları onaylayan kanunların varlığı, onların ataerkil toplum yapılarından bağımsız değildir tam tersine bu yapıyla beslenmektedir denilebilir. Ataerkil sistemlerde kadının cinselliği, doğurganlık yönüyle ailenin soy çizgisinin saflığını etkiler. Kan bağlarını temel alan bir toplumsal düzen için çok büyük önem taşıyan bu özellik, kadın cinselliğinin denetim ve baskı altında tutulmasına sebep olur. Zaten ataerkil toplum yapılarının temel özelliklerinden birisi, bu yapılar içerisinde kadınlara son derece düşük bir toplumsal statü uygun görüldüğü halde, kadın cinselliğine bununla ters orantılı ve aşırıya kaçan bir değer atfedilmesidir.⁴²

---

ki Anadolu'da Kadın, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1984).

40 M. Darga, a.g.e. s. 86.

41 Sue Grafton, Katilin K'si, Oğlak Yayıncılık, İstanbul, 1998, Kapak sayfası.

42 S. Şimşek, a.g.e. s. 147.

KAYNAKÇA

- Akşit, Güldal.** Genel Kurul Görüşme Tutanakları, Töre Cinayetleri İle Kadınlara Ve Çocuklara Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu, (10/148, 182, 187, 248, 285), 18.05.2005 Tarih 100. Birleşim.)
- Akurgal, Ekrem.** *Anadolu Kültür Tarihi*, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, Ankara, 1998, s. 5.
- Alp, Sedat.** "Hitit Kanunları Hakkında", DTCF Dergisi, V, 5, Ankara, 1947.
- Aydingün, Şengül G.** *Tunç Çağının Gizemli Kadınları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005
- Berktaş, Fatmagül.** *Tektanrılı Dinler Karşısında Kadın*, Metis Yayınları, İstanbul, 2000.
- Bozkurt, Tülin.** *Artakalanlar: Poşalar Örneğinde Etnisite ve Toplumsal Cinsiyet İlişkisi*, (Ed. Ç. Ceyhan Süvari), E Yayınları, İstanbul, 2006.
- Childe, Gordon.** *Tarihte Neler Oldu?*, (Çev. Alâeddin Şenel& Mete Tunçay), Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 25-30.
- Cindoğlu, Dilek.** *Namus, Nikâh, Bekâret, 1990'lar Türkiye'sinde Cinselliğe İlişkin Paradokslar*, 20.yy'ın Sonunda Kadınlar ve Gelecek Konferansı, (Ed. Oya Çiftçi), Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, İnsan Hakları Ar. ve Der. Merkezi Yayın No: 167, Ankara, 1998.
- Connell, R. W.** "The State, Gender and Sexual Politics: Theory and Appraisal.", H. L. Radtke, H. J. Stam (ed.), *Power/Gender: Social Relations in Theory and Practise*, Sage Publications, London, 1994.
- Darga, Muhibbe.** *Eski Anadolu'da Kadın*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1984.
- Dinçol, Belkis.** *Eski Önasya Toplumlarında Suç Kavramı ve Ceza*, Ege Yayınları, İstanbul, 2003
- Ergil, Doğu.** *Kırık Aynada Kendini Arayan Türkiye*, Doruk Yayınevi, Ankara, 1997.
- Faraç, Mahmut.** *Töre Kısacasında Kadın*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1998.
- Genç, Selen.** *Namus Cinayetlerinin Yazılı Basına Yansımaları*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, İstanbul, 2001.
- Gezik, Erdal.** *Şeref, Kimlik ve Cinayet*, Kalan Yayınları, Ankara, 2003.
- Goetze, A.** *Die Annales des Mursilis*, Leipzig, 1933 ve **Kleinasien**, 2. Auflage (Handbuch der Altertumswissenschaft), München, 1957, (Akt: Selma Pehlivan, Eski Önasya'da Kadının Konumu, Atatürk Üniversitesi, S.B.E. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 1995.
- Grafton, Sue.** *Katilin K'si*, Oğlak Yayıncılık, İstanbul, 1998.
- Güvenç, Bozkurt.** *İnsan ve Kültür*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1991.
- Hoffner, H. A.** *The Laws of the Hitites*, Leiden, 1997, (Akt: Yusuf Kılıç, Eski Mezopotamya ve Anadolu'da Aile Hukuku, Gazi Üniversitesi, S.B.E. tarih Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2002.
- İmparati, Fiorella.** *Hitit Yasaları*, Ankara, 1992.

- Kandiyoti, Deniz.** *Ataerkil Örüntüler: Türk Toplumunda Erkek Egemenliğinin Çözümlemesine Yönelik Notlar*. 1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar, (Yayına haz. Şirin Tekeli), İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.
- Özbudun, Sibel, T. Demirer ve Y. Demirer,** *Kadın Yazıları*, Ütopya Yayınları, Ankara, 2000.
- Roller, Lynn E.** *Ana Tanrıça'nın İzinde: Anadolu Kybele Kültü*, (Çev. Betül Avunç), İstanbul, 2004, s. 17-19.
- Şimşek, Sefa.** *Törelere Aynasında Doğu ile Batı: Kan Davası ve Düello Gelenekleri*, Asa Kitabevi, Bursa, 1998.
- White, Jenny B.** *Para ile Akriba: Kentsel Türkiye'de Kadın Emeği*, (çev. Aksu Bora), İletişim Yayınları, İstanbul, 1999.